

Én ebből kimaradok!

Beszélgetés Kovásznay Enikő göteborgi tanárral

Az interjút készítette Tóth Károly Antal

Még otthon

- A svéd oktatási rendszert Magyarországon sokan követendő példaképnek tekintik. Mielőtt az ezzel kapcsolatos felzaklató élményeidről beszélnél, mesélj röviden arról, hogy eljöveteled előtt mivel foglalkoztál otthon, Erdélyben?

Miután '87-ben befejeztem a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen a magyar-francia szakot, kihelyeztek Moldvába, egy Ciorleşti nevű faluba.¹ El is mentem, megnéztem a helyet, és úgy döntöttem, hogy nem maradok. Tudniillik oroszot kellett volna tanítanom. Az igazgató azzal csábított, hogy a gyerekek nagy része ukrán, megtanulok tőlük oroszul, de ez engem nem vonzott különösebben. Így aztán otthon, a szüleimmel éltem a '89-es változásokig. Édesanyám magyartanár volt, az ő diákjaival szerkesztettem irodalmi műsorokat. Táncoztam az iskola tánccsoportjában; segítettem a tánctanárnak a munkáját ezzel. Mindezt önkéntes munkában, fizetség nélkül. Emellett kisiskolás gyerekeket korrepetáltam délutánonként.

Ezzel foglalkoztam egészen '90 januárjáig. Édesanyám '89-ben nyugdíjba vonult, és én a helyébe léphettem a székelykeresztúri gimnáziumban. Ez egy nagyon régi iskola, '93-ban volt kétszáz éves, és ekkor visszakarta az Orbán Balázs Unitárius Gimnázium nevet. Azelőtt ipari líceumnak hívták.

Itt tanítottam magyart is, franciát is, csak aztán nem volt jogom arra, hogy ott folytathassam a tanári pályafutásomat. Ugyanis a versenyvizsgát akkor eltörölték, és új alkalmazási szabályokat, egy pontrendszert vezettek be. Minden tanár annyi pontot kapott, ahány évet tanított, és ehhez hozzájött még minden gyermek után egy pont. Egy húsz éve tanító tanárnak volt eleve húsz pontja, és ha már volt két gyereke is, az 22 pontot jelentett. Egy színtizes diplomára adtak öt pontot. Én ott álltam a magam négy egész valamennyi pontjával, szemben az olyan kollegákkal, akik tíz-tizenkét évet tanítottak, és volt már egy pár gyermekük. Úgyhogy esélyem sem volt bekerülni a keresztúri gimnáziumba.

S akkor édesanyámmal és öcsémmel autóba ültünk, és körbejártuk Hargita megyét. Úgy nézett ki, hogy Tusnádon alkalmaznának, ott szükség volt egy magyartanára, de Tusnádról kis kerülővel Sepsiszentgyörgy irányában mentünk hazafelé, mert ott édesanyámnak volt egy régi tanítványa, Horváth Alpár, aki az Európai Idő című újságot szerkesztette. Megálltunk nála, hátha tud valamit arról, hol volna esetleg Kovászna megyében szükség magyartanára. Horváth Alpár egyből azt mondta, hogy ő ebben segíteni nem tud, de szüksége lenne egy korrektorra a lapnál, és rövidesen szerkesztőként dolgozhatnék. Na, hát bekaptam a horgot, s aztán ott dolgoztam egy évet az Európai Időnél, egész addig, amíg már mindenki, aki valamit ért, elment a laptól, és annak a valamikori magas színvonala kezdett zuhanni. Mielőtt még elérte volna a mélypontot, én is otthagytam.

¹ A hetvenes évek végétől Ceauşescu 1989-es bukásáig a magyar szakot végzetteket, akik erdélyi magyarok voltak, a mellékszajuk (valamely idegen nyelv) alapján módszeresen a Regátba, vagyis a Kárpátokon túli területekre helyezték. – Az interjú valamennyi jegyzetét a kérdező készítette.

A tanügyben ekkorra, nagy szerencsémre, bevezették újra a versenyvizsgát. Így kerültem be a sepsiszentgyörgyi kereskedelmi iskolába magyar-francia szakos tanárnak. Ott nem sokáig tanítottam, mindössze egy évet, tudniillik aztán megismertem a férjemet, Kovásznay Ádámot.

- *Ez pontosan mikor volt?*

Az 1992. januári hazalátogatásakor ismerkedtünk meg, ugyanazon év április 2-án összeházasodtunk, és én szeptemberben már ki is jöttem hozzá Svédországba.

- *Milyen volt tanítani otthon?*

Gondolom, Svédországban is így van: óriási különbség volt iskola és iskola között. A székelykeresztúri líceumban tanítani maga volt a mennyország, és a sepsiszentgyörgyi ipari líceum általános iskolájában, az általános tagozaton, maga volt a pokol. Vagyis változott. A gimnáziumban tanítani nagyon szerettem. Erre készültem világeletemben, végül is azért, mert édesanyám is magyartanár volt.

- *Amikor ide kijöttél, hogyan képzelted el a folytatást?*

Ádám azzal csalt ide ki, hogy itt nagy szükség van anyanyelvi oktatókra. Tehát én ezzel a tudattal jöttem el, egyébként, ha tudtam volna, hogy mibe megyek bele, akkor azt hiszem, soha nem tettem volna meg ezt a lépést. Akkor inkább Ádámot csalom haza, hogyha nagyon férjhez akarok menni, de ezt nem vállaltam volna. Szóval Ádám azzal biztatott, hogy szükség van anyanyelvi oktatókra, és én igazán itt élhetem meg hivatásként a magyar szakos tanárságomat.

Pályamódosítás

Szóval eljöttem. Aztán elmentünk a göteborgi munkaközvetítőhöz, és ott megtudtam, hogy nincs szükség anyanyelvi oktatókra. Tudniillik éppen akkor építették le az anyanyelvi órák számát. Az állam ezen spórolt. Meg egyébként is elég anyanyelvi oktató van, amennyi ide kellett, annyi bőven kikerült már ebben a városban.

És akkor megkérdezte ez a munkaközvetítő nő, hogy végül is hogy tervezem az életemet? Mondtam, hogy én tanár vagyok, nekem van egy diplomám, az használható, és szeretnék akkor franciatanárként dolgozni. Az is egy lehetőség.

Aztán felvilágosítottak, hogy egy szakma nem elég, valamit még tanulni kell mellé. Ettől egy kicsit elment a kedvem, és mondtam, hogy ha már tanulnom kell, akkor inkább átnyergelnék valami másra, és inkább művészettörténetet tanulnék vagy pszichológiát. Erre az volt a válasz, hogy akkor azzal viszont nagyon nehéz lesz munkát találnom. És én ezt elhittem. S még akkor úgy is gondoltam, az embernek az a feladata, hogy feltétlenül munkába álljon, mihelyt elérte, ugye, az érett kort.

Elhittem. Utólag nagyon sajnálom, mert nagyon-nagyon szerettem volna művészettörténetet tanulni. Azt viszont nem sajnálom, hogy második szakomnak a vallástant vettem fel. Mert hogyha valamit szeretek, akkor az a vallástan szak. A franciát nem szeretem annyira. Szeretem mint nyelvet, az irodalmát is kedvelem, de nem szeretem tanítani. A vallástant viszont szeretem.

- *Mennyi ideig tartott a továbbképzésed itt?*

A továbbképzésem hosszas volt, tudniillik ahhoz, hogy mint tanár dolgozhassak, először is elég hosszú ideig svéd órákra kellett járnom. Nekem nem volt elegendő egy országos svéd nyelvvizsga², mint a legtöbb embernek, mert egy tanár jól kell tudja használni a svéd nyelvet. Én végig kellett járjam a komvux³ adta lehetőségeket mindet. Ez eltartott másfél évig,

² A „rikstest”; szó szerint birodalmi tesztet jelent.

³ A kommunal vuxenutbildning (magyarul községi felnőttoktatás) rövidített neve.

körülbelül. Utána viszont gond nélkül, egyből felvettek az egyetemre. Oda, hogyha jól számítom, két évet jártam.

Közben az is kiderült, hogy hiába végeztem el és tanítottam otthon a franciát, az Svédországban nem volt érvényes. Tehát a magyar használhatatlan volt, a franciát nem ismerték el, és még tanulnom kellett egy harmadik szakot is. A franciát ezért újra jártam a vallástan szakkal egyidőben. Mondhatom, hogy dupla "normát" teljesítettem, mert félévente nem húsz pontot tanultam, ahogy az rendszeren szokás, hanem negyvenet. Rá kellett húznom egy kicsit, de így elég gyorsan ment.

Egyébként az egyetemet nem azért hagytam abba két év után, mert befejeztem a tanulmányaimat, hanem azért, mert munkát kaptam, méghozzá a komvuxban, a felnőtteket oktató iskolában. Megkérdezték, hogy hajlandó lennék-e lélektan tanítani heti két órában.

- Van pszichológusi képzettséged?

Nincs. De hát itt nem arról szól az élet, hogy van-e valamiről papírom vagy képzésem, hanem az ismeretségen. Szóval mikor kivel, hol találkozom. És engem az utcán összehozott a véletlen egy ismerőssel, aki éppen ebben az iskolában tanított. Ő mondta, hogy pszichológiatanárt keresnek, és a főnökének csak annyi az igénye, hogy az illetőnek, akit felvesz, legyen néhány egyetemi pontja lélektanból is. Nekem volt néhány pontom valláspszichológiából, és hát azelőtt a kolozsvári egyetemen is tanultam én pszichológiát egy keveset.

És akkor én ezt vállaltam. A vallástant még folytattam egy kicsit az egyetemen, de a franciát azon nyomban abbahagytam. Ugyanis abból már nagyon elegendő volt. Én nem szerettem itt franciát tanulni, mert nem franciául tanították, hanem svédül. A francia nyelvtant például mi itt svédül tanultuk, és ez engem borzasztóan idegesített. Minden terminus technicust svéd nyelven mondtunk, és svédül magyarázták meg például, hogy miért használom én a subjonctifot (kötőmódot) bizonyos esetekben.

Aztán ahogy betettem a lábam a komvuxba, kiderült, hogy csak az első lépés volt nehéz, vagyis amíg oda be nem kerültem. Utána csak gyűlt a munka. A lélektanon kívül kaptam franciaórákat, majd vallástanórákat is. Összesen tizenegy tantárgyat tanítottam a felnőttiskolában.

- Heti hány órád volt általában?

A teljes normám, a tizennyolc óra az sosem gyűlt ki, de egy fél normánál több volt.

- Otthon, Erdélyben is tizennyolc-húsz órát kellett tanítani. Én úgy hallottam, hogy itt nagyobb a norma.

Otthon, ha nem volt éppen órád, akkor azt csináltál, amit akartál, és ott, ahol akartad. Itt nem kell több órát tartani, de ott kell ülni az iskolában. Le kell fenekelni a nyolc órát, itt mese nincs. Azért tűnik csak többnek.

Aztán 2001-ben Ádám külföldi munkát kapott, és akkor elmentünk Amerikába. Életem nagyon boldog hat hónapja volt, csak aztán annak vége szakadt, s vissza kellett jönni. És én visszajöttem a semmibe. Ádámnak volt munkája, de nekem nem. Tudniillik én felmondtam mielőtt elmentem. Nem volt más választásom.

- Miért voltál boldog Amerikában?

Valójában csak azért voltam boldog, mert szeretek utazni, szeretek új dolgokat látni, új dolgokat felfedezni, és ott erre nagy lehetőségeim adódtak. Tanultam angolul. Nem jártam én iskolába, hanem könyveket olvastam otthon, és kijártam emberek közé. Önkéntes munkát vállaltam kórházban, iskolában, és ez igen sokat segített abban, hogy gyakoroljam az angolt.

Ismerkedés a svéd gyermekoktatással

2001 decemberében jöttünk vissza Amerikából, és én ott álltam munka nélkül. A következő év júniusában meghallottam, hogy a bergsjöi iskola⁴ egyéves helyettesítésre tanárt keres. Az egyik tanárunk, aki társadalomtudományi tantárgyakat (társadalomtudományt, vallástant, történelmet, földrajzot) tanított, szabad évet⁵ vett ki. Őt kellett helyettesítenem egy esztendeig.

Egyébként – csak hogy tiszta legyen a kép – én ezt az állást is úgy kaptam meg, hogy volt abban az iskolában egy ismerősöm. Szólt, hogy figyelj oda, mert ott tanárt keresnek.

Megkaptam ezt az állást, és akkor elkezdődött a tulajdonképpeni svédországi tanári karrierem. Nagyon szerettem tanár lenni Erdélyben, és szerettem tanár lenni itt, a felnőttiskolában, és el sem tudtam képzelni, hogy a tanári munka mást is jelenthet, mint amit addig végeztem: hogy átadom a tudásomat valakinek, aki igényli. Aztán lassan felismertem, hogy amikor az ember gyermekekkel foglalkozik, ez nem pontosan így van. Ugyanis otthon is még státusza volt a tudásnak. Ezért nem rugaszkodtam el a valóságtól, mikor azt mondom, hogy otthon, Erdélyben is, a tudásomat adtam át, amikor tanítottam, mert ezt kérték, ezt igényelték tőlem. A bergsjöi iskolában kezdtem rájönni, hogy ez nem ilyen egyszerű.

Azzal kezdték a fogadásunkat – voltunk akkor egy páran újak ott –, hogy körbevittek minket az iskolában, lássuk, mi hol található, és többek között megmutattak nekünk egy pisztolygolyó által fúrt lyukat is az egyik ablaküvegen a tanári szobában. Mondták, hogy nem kell félni, mert nem mindennap történik meg, hogy lövöldöznek, viszont mégis megtörténhet, mint ahogy egyszer megesett. És hogy erre fel kell legyünk készülve.

- És tudják, hogy ki lőtte azt a golyót?

Nyilván tudják, de ezt nem kötötték a mi orrunkra. Azt mondták, hogy ez már egy pár évvel ezelőtt történt, és azóta nem volt ilyen gond.

Egyébként ma már tudom, hogy a bergsjöi iskolában nekem nagyon jó dolgom volt. Ami miatt szenvedtem, az nem volt más, mint amiért otthon is szenvedtem a sepsiszentgyörgyi kereskedelmi iskolában. Túl sok volt a gyerek az osztályban, ugyanis amikor húsznál több gyerek zajong, akkor már elég nehéz tanítani, és igen nagy volt a hangerő a folyosón. Valójában én ezzel a két gonddal küszködtem. Amúgy egyébként nem volt sok különbség a bergsjöi iskola és például a sepsiszentgyörgyi munkahelyem között. Utólag arra is rájöttem, hogy miért: mert a tanárok még úgynevezett régi vágású, jól képzett és egymással szolidarizáló emberek voltak. Tehát van egy különleges, a városon belül is jó hírű tanári kara ennek az iskolának.

Már csak azért is nagyon élveztem ott, mert én, éppen úgy, ahogy a felnőtteket tanítva megtanultam a lélektant, és a filozófiát, itt megtanultam a gyerekekkel a földrajzot. Szóval még mindig a tudás volt a ténykedésem központjában valahol. Küszködtem én nyilván a rossz gyermekekkel is, de nem az volt a hangsúlyos a munkámban.

Viszont a helyettesítem véget ért, és 2003 őszére már egy másik iskolába kerültem. Hát ezt nevezzük mondjuk iskola 2-nek, mert semmi jót nem tudok róla mondani, ezért nem akarom megnevezni sem.

Verik a tanárt

Én itt úgynevezett „speciállärare” voltam, ezt magyarul speciális vagy különleges tanárnak lehetne mondani. A segítségre szoruló gyermekek mellé kellett odaállnom, és

⁴ Bergsjö Göteborgnak egyik városnegyede

⁵ Svédül „friår”. Svédországban bármely alkalmazott pihenés vagy továbbtanulás céljából háromtól tizenkét hónapig elhagyhatja munkahelyét. A jelenleg érvényes jogszabályok értelmében ez idő alatt az illető a neki járó munkanélküli segély összegének 85%-át kapja. Helyettesről a munkaközvetítő gondoskodik.

végeredményben tanítói munkát végeztem. Még ez sem lett volna különösebben nagy gond, ha ott nem az erőszak vette volna át a vezető szerepet az életemben. Már úgy értem, hogy a gyermekek erőszakos cselekedetei. Nap mint nap verték hol egymást, hol a tanárokat. A környezetüket.

- *A tanárokat?!*

Hát a tanárokat, persze. Minimum hetente történt atrocitás valamely tanárkollegám ellen. Vagy pont ellenem; körülbelül háromszor, amíg ott voltam. Egy tavaszi félév alatt.

- *Miféle atrocitások értek?*

A diákok a szó szoros értelmében fizikailag megtámadtak, és ilyenkor nem lehetett mit kezdeni velük. Az első támadás például abban állt, hogy a gyerek hozzám vágott egy széket. Előzőleg az egyik igazgató-helyettes egy hosszú beszélgetést folytatott velem (engem, a gyerek tanárát nem avatott be, hogy miről van szó; röviden közölte velem, hogy ez az ő feladata), amelynek az lett a következménye, hogy a gyerek kiborult. Később óra közben nekiesett egy társának, és ezért el kellett különíteni. Az „elkülönítőnek” használt, egyébként világos, barátságos kis szobában kapta föl a széket, és vágta hozzám. Ha jól emlékszem, írtam egy rövid jegyzőkönyvet az esetről. A szülőkkel maga a gyermek közölte, különben meg sem tudták volna. Az apja bocsánatot kért tőlem a félévi beszélgetéskor.

A második támadás akkor történt, amikor megpróbáltam rendet csinálni kint az udvaron szünetben a hinta körül. Tudniillik egy hatodikos gyerek ráült a hintán egy másodikos gyerekre. S a másodikos ott nyüszített alatta, és én megpróbáltam leszedni a hatodikost róla. Először kértem, hogy 'légy szíves szállj le onnan', utána megparancsoltam, hogy 'légy szíves szállj le onnan'. És amikor még mindig nem tette, amit mondtam, akkor rákiáltottam, hogy szálljon már le! S akkor visszakiabált, hogy én nem vagyok az anyja, hogy parancsolgassak neki, és hozzám ütött. Annyira megdöbbsentem, hogy megkérdeztem: ezt ugye nem mernéd megismételni. Hát tévedtem, mert meg merte ismételni. És még mindig nem tudtam kiszedni a kicsi gyereket alóla. És akkor, látva, hogy egyedül nem boldogulok, bementem a tanáriba, és segítséget kértem. De addigra a gyerek teljesen elborult. Minthogy én az incidensről beszéltem a tanáriban, azt hittem, hogy az osztályfőnöke már kezelésbe vette, és elvonult vele. Kiderült, hogy valóban elvonult vele, de csak egy mondat erejéig, aztán a gyereket elengedte, az kiszaladt, és akkor esett nekem igazán. Az volt a szerencsém, hogy egy férfi tanárkollegám a közelben volt, és ha nem merte is lefogni – mert nem merte lefogni –, legalább ott volt a közelében, úgyhogy az nem mert erősen ütni. Tehát a kezét nem merte használni, csak a fejét. Belefejtelt a fejembe. Utána meg dobogált kövel, homokkal, amivel érte. És az, hogy nevezgetett, hát ez... ezt már meg sem említem, ez mindennapos volt ott, hogy az embert lekurválták.

- *Bocsáss meg. Mi volt ennek az iskolának a stratégiája és a taktikája az ilyen jelenségekkel szemben?*

Az az igazság, hogy a régen ott dolgozó kollegáim azt állították: ez egy új jelenség. Állítólag ők is pont annyira csodálkoztak ezen a dolgon, mint én, aki új voltam ott. De azokat a gyerekeket, akik verekedtek, számon tartották már korábbról is. Ezek részére bizonyos szaktanárok, akiket kimondottan az ilyen problémás gyerekekkel való foglalkozásra képeztek ki, kidolgoztak egy intézkedési programot. Svédül átgárdsprogramnak nevezik. Amikor egy-egy ilyen eset megtörtént, akkor először leültek a gyerekekkel beszélgetni, aztán behívták a szülőt, azzal beszélgettek el, majd próbáltak intézkedéseket hozni.

- *Ez miben állt?*

Ez csupán annyiban állt, hogy leírták: baj van, és valamit kellene csinálni. De hogy mit kellene tenni, ezt soha senki nem tudta meg. Én legalábbis nem.

- Ismerted ezeknek a jegyzőkönyveknek a tartalmát?

Nem ismertem, de nagy a gyanúm, hogy ha ismertem volna, sem lettem volna okosabb tőle. Mindenki tudta, hogy ez egy nesze semmi, fogd meg jól, de ez volt az egyedüli, amit tehettek.

- Nem próbáltad elolvasni a veled kapcsolatos esetre vonatkozó feljegyzéseket?

Ezt azért nem, mert már a tanév végén történt, és én utána otthagytam az iskolát.

- És nem volt mód arra, hogy elejét vegyék az ilyen esetek ismétlődésének?

A látszatintézkedések helyett valójában azt tehették volna, hogy ezeket a gyerekeket átküldik egy speciális iskolába (svédül särskola a neve). A kettes iskolában volt legalább öt-hat igen nehéz esetünk, és lett volna mód az illető gyerekeket átirányítani. Az igazgatónő viszont kijelentette, hogy erről szó sem lehet, „vagyunk mi olyan szakemberek” hogy meg tudjuk oldani a kérdést. Az igazi ok az volt, hogy a gyerekek átküldésével az iskola pénzt veszített volna. Tudniillik itt mindent a pénz vezérel, az iskola működését is. Minél több a gyerek, annál több pénzt kap az iskola az önkormányzattól, ezért ragaszkodnak minden tanulóhoz, függetlenül attól, hogy mekkora problémát okoznak a tanároknak.

- És függetlenül attól, hogy hogyan hat ez az egész iskola színvonalára.

Teljesen függetlenül attól, hogy a színvonalra hogyan hat. De a svéd iskolai színvonal fogalmát pontosítani kell.

A tapasztalatszerzés helyszínei

Igaz, hogy én nem általánosítanék, mert nem ismerem az ország minden iskoláját, csak hármat, és ezek Göteborg külvárosi és rossz hírnevű iskolái. Viszont ezekben az iskolákban a színvonal nem azt jelenti, mint otthon, hogy a gyermek eljön az iskolába reggel nyolckor, két óráig valamit tanul, és úgy megy haza, hogy valamivel gazdagabb lett. Hanem ezekben az iskolákban a színvonal azt jelenti, hogy a gyermek nyolckor eljön az iskolába, ott lehetőleg úgy tölt el hat órát, hogy nem is unatkozik nagyon, de nem is fárad el nagyon, és lehetőleg fizikailag épen megy haza. Tehát lényegében csak gyermekmegőrzők ezek az iskolák.

- Mi fenyegeti ott a gyereket?

A saját iskolatársa fenyegeti, semmi más.

Legalábbis iskola 2-ben abszolút ennyit jelentett a színvonal. Ez egy gyermekmegőrző volt, és boldogok voltunk, ha a gyerek úgy ment haza, hogy nem ütötte meg a társai közül senki aznap. Hogy tanult-e valamit, az végképp nem érdekelt senkit. A szülőket, azt hiszem, a legkevésbé.

- Térjünk egy pillanatra vissza a bergsjöi iskolába. Ott elsősorban bevándorlók voltak. Igaz?

Igen.

- És ebben a kettes iskolában?

Itt vegyesebb volt egy kicsit a társaság, de itt is többnyire bevándorlók voltak. Ez ugyanaz a körzet egyébként. A bergsjöitől mindössze pár száz méterre van ez az iskola. De nem is ez a legfontosabb. Én azóta már tudom, hogy nem is annyira a szülő és a gyermekanyag számít, hanem a tanári kar, amely nagyon-nagyon meg tudja határozni egy iskolának az arculatát. Nyilván a szülők is. Tudniillik a bergsjöi iskolában a szülők többnyire segítették a munkánkat. Már olyan értelemben, hogy a szülőkkel legalább nem kellett hadakoznunk. Kevés volt az olyan szülő, aki jött protestálni valami miatt.

Az iskola 2-ben a szülőknek muszáj volt időközönként megjelenniük, mert olyan sok volt az erőszak.

A harmadik iskolában viszont, amivel majd folytatom, és ahol 2004 őszén tanítottam, ott már a szülőkkel is problémák voltak. Ott már nem csak a gyerekek voltak a gond, nemcsak a tanárkollega volt a gond, hanem ott már a szülő is gond volt.

- Ezek a szülők is főleg bevándorlók voltak?

Nem, itt rendkívül vegyes volt. Nevezzük ezt iskola 3-nak. Ez Göteborg teljesen másik felén van, de szintén egy külvárosi iskola. Mivel földrajzilag azért közel van a központhoz, én azt hittem, hogy az egy megbízhatóbb hely. Utólag tudtam meg, hogy például egészségügyi körökben, orvosok és ápolónők között ez egy borzasztóan rossz hírű hely. Ugyanis ezen a környéken nagyon sok a narkós, az alkoholista, és ezeknek a gyerekeiből kerül ki az iskola gyerekanyaga. Ott zömében svédok éltek ugyan, de nagyobb problémákkal szembesültem, mint az előző két iskolában. Nehéz ezt így mondanom, mert a második iskolában olyan gondok voltak, hogy azokat azért már nehéz lenne überelni valahol. Ott azonban a gyerekek legalább a szülők részéről kaptak valamilyen támaszt. A harmadikban nem. Ezért talán mégsem túlzás, ha azt mondom, hogy az maga volt az elengedett pokol.

Visszatérek még egy kicsit a második iskolára. Ugyanannak a gyerekeknek, akit a hintán nem tudtam leszedni a másodikos kicsiről, egyszer az ebédlőben is elborult az agya. Mivel a konyhás néni rá mert szólni, hogy ne úgy tegye a tányérjára a szószt, hogy közben szétszórja, egyszer csak azt vettük észre, hogy röpülnek a székek a fejünk fölött. A tanuló megfogta azokat a nehéz vaskeretű székeket, és örülten dobálózni kezdett velük. Akkor azt sem tudtuk hirtelen, hogyan mentsük a többi gyereket, a kicsiket, nehogy valamelyiket véletlenül eltalálja egy szék. És ha hiszed, ha nem, nem volt egy tanár, egy felnőtt férfi tanár, aki le merte volna fogni ezt a gyereket. Körbeállták, és inkább szaladtak, és kifogták a székeket, mintsem hogy lefogják a dühöngőt. Itt a tanárok annyira félnek attól, nehogy valaki rájuk mondja, hogy a gyerekekre kezet emeltek.

- És mi történik, ha valaki ezt a gyereket például jól odateremti.

Semmi. Szerintem semmi nem történt volna. A diák szüleinek például eszébe nem jutott volna tiltakozni, tudniillik ez egy kurd fiú volt. Te is tudod, hogy ezekben a kultúrákban, bármennyire itt él ő már tíz éve, még az dívik, hogy ha valamit rosszul csinál otthon, akkor kap egy pofont. És ezt mind tudtuk, tanárként tudja az ember a gyermekeiről, hogy náluk a családban bizony ez megesik. És senki nem fogja fel ezt tragédiának.

Ennek kapcsán több mindenről lehetne beszélni, például a szociális ügyek hivatalának (az úgynevezett "szociálnak") a mítoszáról. Érzékelttem, mennyire félnek itt a szülők, hogy jön a szociál, és elveszi a gyermekemet, ha kezet emelek rá. Na, én ebben az iskola 2-ben jöttem arra rá, hogy igen-igen sok víznek kell lefolyni a Dunán ahhoz, hogy valamit is tudjon tenni a szociál. Tudniillik ahhoz egyszer jelenteni kell nekik az esetet. Tanár nem jelenti, mert az örvend, hogyha megússza a napjait épen és egészségesen. Nem hiányzik neki még egy gond a nyakába. Mert ha mégis jelenti, akkor szépen elindul az egész procedúra, és a tanárnak ott kell lennie és tanúskodnia. És ezt senki nem kívánja magának. Ez az egyik. A másik az, hogy a gyerek nyilván letagadná. De, tegyük fel, nem tagadná le. Akkor sem olyan könnyű a megoldás. Mert mit tehetnek? Elveszik a gyereket a szülőtől. És aztán mit csinálnak vele? Mindez ott, ebben a második iskolában vált világossá számomra.

Tehát azt tudtuk, hogy a gyereket otthon esetleg a saját módszereikkel nevelik. Senki nem fogta ezt fel a svéd kollegák közül se kínzásnak. És az is világos volt előttünk, hogy ugyanez a gyerek, aki otthon egy hülyeségéért esetleg pofont kap, tudja, hogyha eljön az iskolába, akkor bármit megtehet, mert nekünk nem szabad rá kezet emelnünk. Mert akkor viszont üvöltött volna. De hivatalosan csak akkor vették volna komolyan az ő panaszát, ha a szülő is panaszkodik. Én nem nagyon hiszem el, hogy egy kurd szülő emiatt feljelentené a tanári kart.

Ezért én a saját egészséges magyar logikámmal úgy képzeltem volna el ezt az egész jelenetet, hogy egy erős férfikollega odamegy a székdobálóhoz, és lefogja. S esetleg odateremti, ha nem bír másként vele. De hát ezt senki nem merete megcsinálni. Annyira féltik a munkájukat, féltik önmagukat, féltik a lelki nyugalmukat, nem tudom, mit féltenek, pedig ezzel a magatartással hosszú távon igazából sokkal több bajt okoznak maguknak is és az iskolának is.

- *És hogyha például egy pofont lekent volna valaki neki, a gyerek ettől megnyugodott volna szerinted?*

- Nem, azt nem szabad. Pofozni nem szabad. Egyébként nevetségesnek tartom, hogy amikor egyszer az igazgatónő egy jogászt hívott meg valamelyik gyűlésünkre, az biztosított minket arról, hogy ha úgy látjuk, hogy a gyerek önmagát vagy a társait, a társai egészségét veszélyezteti, akkor jogunk van lefogni őt; a büntető törvénykönyv megengedi nekünk ezt. Csak arra vigyázzunk – mondta –, legyen rá szemtanú, hogy a gyerek igenis agresszíven viselkedett. Tehát ha csak egyedül te látod, hogy valami másokat veszélyeztető dolog történik, jobb, ha nem mered lefogni a tettet, mert akkor lehet, hogy nem csinálsz jót magadnak.

Az iskola 2-ben az volt a gyakorlat, hogy ha véletlenül mégis lefogták a gyereket, mert amikor ketten összeverekedtek, muszáj volt ezt tenni, hiszen nem nézhetted, hogy ott agyonüssék egymást, utána – az én legnagyobb megrökönyödésemmre – a tanárkollegák bocsánatot kértek a lefogott gyerektől. És elmagyarázták, hogy tudod azért kellett nekem téged most lefognom, hogy ne bánts se magad, se a társadat. Pedig itt nem 4-5 éves gyermekekről volt szó, hanem 12-13 évesekről, akik elvileg már annyira szocializáltak kellene legyenek, hogy tudják, mit szabad és mit nem, és magyarázat nélkül is értik, hogy egy ilyen esetben miről van szó. Nem büntetem én azzal, hogy lefogom; az még nem büntetés. Csak meggátolom, hogy rosszat tegyen. És ezért is bocsánatot kértek a kollegák.

- *A tanároknak ez a magatartása az iskola a belső politikája volt, vagy Svédország-szerte érvényes?*

Ahány iskola, annyi féle. Nyilván van egy átfogó irányelv. De nem minden iskolára jellemző az, hogy a tanár a lefogás miatt bocsánatot kér. Ebben az iskolában viszont ez volt a divat. Azt hiszem, a bergsjöi iskolában, senkinek nem jutott volna eszébe, hogy a gyerektől bocsánatot kérjen ilyenkor. De ott nem is kellett a tanárnak ilyenbe beleavatkozni, mert ott volt fizetett személyzet, amelynek csak az volt a dolga, hogy a gyerekek közötti erőszakot megakadályozza. Egy pár markos legényt fizetett az iskola, akik ott voltak szünetben, egy ideig tanítás után is, és figyelték, hogy mi történik a gyerekek között.

- *Más iskolában is van ilyen?*

A három iskola közül én csak a bergsjöi iskolában láttam ezt. De ott nyugodtabb is a hangulat, megjegyzem. Ott sokkal nyugalmasabb a tanár munkája, és a gyermekek is nagyobb békében élnek egymással, mint itt például az iskola 2-ben.

Szóval ott a tanárok bocsánatot kértek, miután lefogták a gyerekeket. Én ezt annyira nevetségesnek találtam, hogy egyszerűen képtelen voltam arra, hogy magam is ezt tegyem.

- *Te is fogtál le tehát gyereket.*

Persze, muszáj volt, sajnós. Lefogtam, de én sose kértem ezért tőle bocsánatot. Viszont azután az eset után, amikor összetűzésbe kerültem a hatodikos gyerekekkel a másodikos miatt, (*erős felháborodással*) ha hiszed, ha nem, én voltam a hibás. Tudniillik az osztályfőnöke azzal ugrott nekem, hogy nem viselkedtem elég tisztelettel a gyerekekkel szemben, és az emiatt borult ki. Tehát nagyon meg kell gondolni, hogy a gyermeknek mit mondunk, és hogy mondjuk, hogy lehetőleg ne sértsük az érzékenységét, mert utána aztán ne csodálkozzunk, hogyha a gyerek agresszíven kezd viselkedni.

(nevetve) Annak a hintás összetűzésnek végül is az lett az eredménye, hogy a tantestület két részre szakadt. Az egyik az én pártomon állt, a másik viszont az osztályfőnök körül csoportosult. Szerencsére az utóbbiak nagyon kevesen voltak. Ezek azt állították, hogy ha a gyermekkel szemben elég respektussal viselkedünk, akkor a gyerek soha-soha nem csinált volna ilyet, hogy engem lekurvázzon és megüssön.

- *Szerintük mit kellett volna tegyél akkor, amikor láttad, hogy a nagyobbik ott ül a másikon?*

Ezt sose mondják meg. Erre nem kapok receptet. Velem csak azt tudatják, hogy az én hibám volt. Ezt mással nem tudom magyarázni, mint hogy nekik érdekük rám kenni, mert ha nem én lennék a hibás, akkor ők intézkedési programot kellene írjanak a gyerekkel kapcsolatban. Mert hiszen egyebet úgysem tudnak csinálni. Vagyis a lustaság készíti a kollégát arra, hogy a minimális szolidaritást se mutassa a tanártársával szemben.

Tisztelet igen, szeretet nem

Egyébként az az igazság, hogy azt az állítást, mely szerint a gyereket tisztelni kell, én életemben először itt hallottam, Svédországban. Első hallásra, mondjuk, nem egy visszataszító gondolat. Hiszen ez olyan szépen hangzik. De amikor jobban belegondolsz... én legalábbis egyszerűen nem látok értelmet mögötte. A szépen hangzó frázis mögött.

- *Az ember azt tiszteli, akit kell, nem? Aki érdemes rá.*

Én tudniillik azt a gyereket nem tudom tisztelni, aki semmit nem tud, s emellett még minden szünetben neki is ugrik a társainak, és állandóan attól rettegek, hogy mikor ver úgy fejbe valakit, hogy az ottmarad. Szóval nem tudom, hogy akkor mit kellene benne tisztelni, azon kívül, hogy Isten saját képmására formálta. Viszont én azt a gyermeket is (*megnyomva minden szót*) szívem mélyéből szeretem. Nagyon szeretem. Én minden gyereket szeretek. Azt a gyereket is szeretem, és mai napig elmennék a tűzbe érte, aki engem megdobott kövel. Mert tudom, hogy ő csak egy gyerek. A szeretetet azt nem is kell keresnem magamban, mert az ott van, tudom, hogy ott van. És ha hiszed, ha nem, ilyen nincs a svéd iskolában, ezt nem kéri a tanártól, hogy szeresse a gyermeket. No, nem, hát a szeretet az mi, az egy megfoghatatlan hülyeség, ilyen nincs, hogy szeresd a gyereket. Ezt azért tartom furcsának, mert mégiscsak gyermekről van szó, és mégiscsak egy keresztény közösségben élünk elvileg. Vagy legalábbis egy olyan közösségben, amelynek keresztény hagyományai vannak.

- *Végül is milyen érzelmi kapcsolat van akkor a svéd iskolában a gyerek és a tanár között?*

Nehéz nekem erről beszélnem, mert én még mindig kívülállóként szemlélem ezt az egész dolgot. Én a mai napig megpróbálok szeretettel viszonyulni a tanítványaimhoz. Szeretettel, *de felnőttként*. A kollégáimnál viszont azt látom, hogy ők megpróbálnak barátok, haverek lenni a gyerekekkel.

- *Ez lenne a nevelés alapja?*

Ez a nevelés alapja, főleg a fiatalabb tanároknál. De az idősebbeknél sem ritkaság. Nagyon gyakran hangoztatják nevelési elvként a gyermek tiszteletét. Ezt én egy teljesen üres szlogennek érzem, és nem találok különösebb értelmét, mert nem látom, hogy eredményes lenne. Szeretet mint olyan nincs, ezt nem is illik hangoztatni, mert hogy úgy mondjam, ez politikailag nem korrekt.

- *Milyen tapasztalatodból vontad le azt a következtetést, hogy furcsállják, ha a szeretet gondolata egyáltalán felvetődik?*

A második iskolában hármás-négyes csoportokban háromhetente behívtak minket, tanárokat, az iskolai pszichológushoz beszélgetésre. És amikor én egyszer egy őszinteségi

rohamomban azt találtam mondani ott, hogy de hát mindegy milyenek ezek a gyerekek, mert én tényleg szívből, és őszintén szeretem őket, akkor mélységes megdöbbenés és csend fogadta a szavaimat. Nem is tudták lereagálni. Mindenki hallgatott.

- A pszichológus sem reagálta le?

A pszichológus az bólogatott, de hát ő nem svéd volt, hanem egy horvátországi nő.

Drasztikusan?

Egyébként visszatérve a kérdésre, hogy mi történne, ha az ember megpofoz egy gyereket, és a gyerek ettől megnyugszik. Hát én nem pofot javasoltam egyszer ott ezen a pszichológussal tartott kis közös megbeszélésen, hanem hideg vizes leöntést. Pontosabban nem javasoltam, hanem csak kérdeztem róla. Elmeséltem, hogy Kolozsváron nekünk a pszichológia tanárnő azt tanította, hogy ha egy hisztériás gyerekekkel találkozunk, az egyedüli megoldás a hisztéria kikúrálására a hideg vizes leöntés. Azt mondta, hogy ezt ne úgy vegyük mint fegyelmezési vagy mint kínzóeszközt, ezt muszáj alkalmazni, mert a gyermek különben nagyon szenved. A hisztériás ember nyilván a környezetét is kiteszi a megpróbáltatásoknak, de neki magának a legnehezebb. És nekem ez a pszichológiatanár azt tanította, hogy öntsük le őt hideg vízzel. Én igen jóhiszeműen, és utólag tudom, hogy igen naivan megkérdeztem, hogy mit szólnak ehhez a módszerhez, amelyet annak idején használtak, és amelyet egy szakember ajánlott nekem? A pszichológusnő mosolygott, nem kommentálta. Azt hiszem, tudta, hogy körülbelül milyen fogadtatást várhatok a kollegáktól. Azok teljesen kiborultak a kérdésemtől. Volt egy fiatal kolleganóm, aki reszketett a dühtől hallatára. Neki van egy diákja – mondta –, aki egy ideges természet, és értem meg, hogy az az ideges gyerek ettől még sokkal idegesebb lenne. Én igyekeztem megmagyarázni neki, hogy ez nem ideges emberek kúrálására való módszer, ez (*megnyomva szót*) hisztériát gyógyít. Én most kimondottan a hisztériáról beszélek. Nem is tudta, hogy mi az a hisztéria. Egy pedagógus, akinek fogalma sem volt arról, hogy mi a különbség az idegesség és a hisztéria között. De, mondom, igen nagy feldúltságot váltott ki a kérdésem.

Azért sokszor a svéd tanárnak is elszakad a cernája, mert nem lehet míg a világ jó képet vágni ezekhez a dolgokhoz. Amikor egy svéd tanárnak is elfogy a türelme, elkezd artikulálatlan hangon üvölni. Belegondoltam, hogy gyermekkoromban soha-soha senki nem üvöltött rám úgy, mint ahogy itt hallok én embereket üvöltözni gyerekekre. Engem igazából ez ijeszt meg, és sokkal jobban megijeszt, mint például egy nyakleves.

Egyébként „első iskolában” adtam az egyik gyereknek egyszer egy nyaklevest. Egy hetedikese nek.

Az történt, hogy egy oda nem illő, ugyancsak speciális iskolába való gyereket felvettek egy eléggé normális osztályba, és az első óráim mind róla szóltak. El-ellopott ugyanis a katedráról dolgokat, személyes tárgyaimat, és aztán azzal telt az időnk, hogy kergetőztünk. Ő szaladt előlem, én szaladtam utána, és megpróbáltam a tárgyaimat visszaszerezni. S amikor ez már harmadik alkalommal megtörtént, hát én is elveszítettem a türelmemet, és a gyereket utolérve, hátulról ösztönösen meglendült a kezem. De nemcsak azért, hogy nyakon csapjam, hanem azért, hogy el is érjem. Tehát a nyakoncsapás és az elérés valahogy egy mozdulat volt. A gyerek annyira meglepődött, hogy megdermedt, nem tudott tovább egy lépést sem tenni. Látszott, hogy vele életében ilyen még iskolában nem történt. Az osztály kékké fagyott, egy kukkot nem tudtam kihúzni belőlük aztán azon az egész órán, és ahogy az órának vége lett, az osztály, mintha megbeszéltek volna, két csoportra oszlott. Az egyik az igazgatóhoz futott, a másik csoport pedig az osztályfőnökhöz. Pechükre egyik sem volt ott. Tudniillik ez egy pénteki nap utolsó óráján történt. Én viszont hétfőn azzal kezdtem a napot, hogy összecsomagoltam a dolgaimat a tanári szobában, és bekopogtam az igazgatóhoz, hogy elmeséljem a történeteket. Így is, úgy is megtudod – mondtam neki –, hát legalább tőlem tudd

meg, és mivel nyilván el fogsz küldeni, be is csomagoltam. De hát mi történt? – kérdezte. Amikor elmeséltem neki, látszott rajta, hogy meglepődött ő is. Megkérdezte, hogy tud-e erről még valaki? Mondtam, nem. Erre mosolyogva azt mondta, hogy „jó, hát akkor én sem. Menj, és taníts tovább”.

Ha hiszed, ha nem, azzal az osztállyal soha többet nem volt semmi bajom. A legjobb osztályom lett az itteni tanári karrierem folyamán.

- *Ez a legtermészetesebb.*

(*nevet*) Úgyhogy ott végre olyan tanári tevékenységet tudtam folytatni, amelyet én elképzeltem magamnak. De csak a nyakleves után.

A furcsa az, hogy ugyanerről az igazgatóról, aki velem ilyen úri módon viselkedett, elmesélte a titkárnő – és miért ne hinnék neki –, hogy két kislány bepanaszolta a helyettesítő tornatanárt. Elmondásuk szerint a tanár az egyik óráján nagyon csúnyán káromkodott a saját nyelvén, és a két lány értette, mert nekik is az volt az anyanyelvük. Az illető szerb volt, egyébként egy válogatott kézilabdás, aki csak akkor tanított, hogyha az iskola megszorult, és helyettesítőre volt szükség. A két gyermek meghallgatása után az igazgató átment a titkárnőhöz, és meghagyta, hogy ezt az embert soha többet nem szabad behívni helyettesíteni.

A történet tanulsága abból ered, hogy általában mind a két felet meg szokás hallgatni, nemcsak azt, aki panaszkodik. Ezt a tanárt, illetve sportolót viszont nem kérdezték meg, hogy neki mi a véleménye az ügyről. A tudtán kívül egyszerűen kimondták rá az ítéletet, hogy többet nem taníthat abban az iskolában. Azért borzasztó, számomra szinte vérfagyasztó, hogy egy olyan országban, ahol állítólag az emberi jogokat és az embert mint olyat nagyon tisztelik, hogyan történhet meg ilyen? Vagy egyáltalán hogy van ez?

Más (rém)történetek

A második iskolában még volt egy pár ilyen rémtörténet.

- *Mondd el őket.*

Egy alkalommal szünetfelvigyázó voltam, és azt vettem észre, hogy két hatodikos gyerek kergeti egymást. Aki el akarta érni az előtte futót, az nagyon mérges volt, és amikor utolérte, el is kezdte verni a másikat. Mire én odaértem, szerencsére már ott volt egy kolleganóm, aki közéjük állt.

Egyébként tudni kell, hogy minél nagyobb növésű, minél természetesebb Svédországban egy tanár annál biztosabb, hogy meg tudja állni a helyét. Én nagyon kicsi vagyok, egy méter hatvan centi, vagyis nem egy előnyös a természetem ahhoz, hogy Svédországban tanár legyek.

A kollegám, aki közéjük állt, egy majdnem két méter magas, igen tagbaszakadt nő volt, aki az agresszívebbiket lefogta, és próbálta a saját testével védeni, hogy a másik ne tudja azt rugdosni. Ebből az következett, hogy a másik gyerek a tanárnőjét rúgta. Majd – ettől már igencsak megijedtem – a kezébe vett egy nagy kődarabot, és elkezdte lóbálni. Féltetve a gondolatot, hogy esetleg engem talál el, oda kellett állnom, mert ha valakit megdob azzal a kővel, annak kiloccsanhat az agyveleje. Odamentem tehát ehhez a fiúhoz, és beszélgetni próbáltam vele. Ez azért is nehéz feladat volt, mert nem volt az én tanítványom. Egy olyan osztályba járt, ahol én nem tanítottam, és ezek a gyerekek még a saját tanáraikat sem tisztelik, nemhogy egy olyan valakit, akit szünetben esetleg látnak, de egyébként nem tudják, hogy kicsoda. Odamentem, és mondtam neki, hogy nagyon szépen kérek, tedd le a követ. De bármit mondtam, nem használt, egészen addig, amíg észre nem vettem, hogy a pszichológusnő néz az ablakból, és erre fel is hívtam a figyelmét. És ez a tizenkét éves gyerek, akiről azt gondolhatnánk, hogy ugyan mit tud ő még egy pszichológusról és annak a munkájáról, abban a helyben engedelmesen kiejtette a kezéből a követ.

Mihelyt leszereltem a fiút, és a veszély elmúlt, rögtön odapenderült egy hatodikos leányka, és a körénk gyűlt iskolások füle hallatára leteremtett engem, hogy hogy merek én így beszélni az ő osztálytársával, és egyáltalán milyen joggal mertem annak a karját megfogni?

Tehát amikor nagy nehezen sikerült megoldanom egy problémát, akkor már ott volt a következő. Ráadásul egy olyan helyzet, amelyre egyszerűen nem vagy felkészülve, mert normális logikával nem számolhatsz azzal, hogy egy tizenkét éves gyerek odajön hozzád, és megmondja neked, hogy mit csinálhatsz, és mit nem.

- Mi történt aztán?

Szerencsére már semmi különös, viszont kértem a lány osztályfőnökét, hogy üljön le velünk, és beszéljünk el egy kicsit vele. De a tanárnő nem volt erre hajlandó. Azt mondta, hogy ő beszélt a gyerekekkel, és az talán megértette a helyzetet. Vagyis annyira félnek a tanárok a konfliktushelyzetektől, annyira próbálják a lehető legolcsóbban megúszni ezeket, hogy valójában emiatt lesz állandóan rosszabb a helyzet. Ezért fajult el úgy a légkör az iskola 2-ben.

Etnikai vonatkozások

Térjünk még vissza egy pillanatra a hintás gyerekekhez. A történetnek ez már a befejezése, és eléggé hátborzongató. A saját kisdiákjaim pár napra rá leültek beszélgetni ezzel a gyerekekkel, akit egyébként nem tanítottam, és megkérdezték, hogy miért támadott meg engem? És miért pont engem, amikor – mondták a saját gyerekeim – ők engem nagyon szeretnek. Próbálták neki megmagyarázni, hogy Enikő nem egy gonosz ember, hát miért kellett vele így viselkedni? És akkor derült ki – ez a hatodikos gyerek elmondta az én kisebb tanítványaimnak –, hogy azért, mert azt hitte, hogy török vagyok. Ő, a kurd, engem töröknek hitt. Tehát nem elég, hogy ez a gyerek borzasztóan labilis lelkileg, hoz magával egy olyan örökséget is otthonról, a családjából, amit úgy hívnak, hogy idegengyűlölet. A kurd az gyűlöli a törököt, és ezt rávetíti egy olyan emberre, akiről valójában nem is tudja pontosan, hogy milyen nemzetiségű.

Az igazi poén ebben a vonatkozásban az, hogy amikor én ezt a tanárkollegáimnak elmondtam, senkit nem érdekelt a dolog. Hát milyen pedagógus az, akit ez a diákjában élő gyűlölet nem érdekel?

- A tanári kar hány százaléka lehetett ebben az iskolában svéd?

(nevetve) 99,9. Az a két nem svéd, aki még rajtam kívül ott dolgozott, perzsa volt, mindketten tanári végzettséggel. Egyikük állandó alkalmazottja volt az iskolának, de olyan csúnyán bántak vele, hogy felmondott még a karácsonyi vakáció előtt.

- Miért mondott fel?

Az igazgató viselkedése miatt. És mert csak olyan munkát kapott, amit más már nem akart elvállalni, és állítólag nagyon nehéz helyzetek elé állították. És ebből neki elege lett.

Egy másik perzsa nő harmadik éve helyettesített abban az iskolában, de nem voltak hajlandók állandó alkalmazottként felvenni. Neki is olyan feladatai voltak, amelyeket más nem vállalt volna.

- Például?

Teljesen beszámíthatatlan kisgyerekekre kellett vigyázni reggeltől estig. Olyan is volt, hogy ha a gyerek szülei nem tudtak idejében hazamenni, és ezért az iskolából nem lehetett a gyereket hazaengedni, akkor ő ott kellett üljön a gyerekekkel a szülők hazaérkezéséig. Tehát ha kellett, akkor este hatig. Mert ez volt az ő beosztása.

Az én beosztásomat ugye ismerjük. Én helyettesítő tanítónő voltam egy speciális osztályban a magam gimnáziumi tanári diplomájával, ahol a tantárgyaimat egyáltalán nem tudtam tanítani, mert hát arra nem volt szükség. Hármunkon kívül más bevándorló nem volt.

- Gyakorlatilag mivel foglalkoztál az osztályodban?

A különböző tanárok óráin segítettem, amiben kellett, matematikában, svédben, még a tornaórákon is ott voltam velük. Az angolórát azt már én tartottam a nagyobbacsokáknak.

Ez a „kisegítés” is borzasztóan próbára tett, mert annyira nem volt kihívás szellemileg, hogy ebbe majdnem belebolondultam. De aztán rájöttem, hogy nem kell ebbe belebolondulnom nekem, bele tudok én bolondulni egyébbe is, például a verésekbe. Úgy jártam, mint a vándor a sivatagban, aki azt hitte, hogy szomjan hal, pedig éhen halt.

Szóval aztán otthagytam azt az iskolát, pedig csábítottak volna. Az igazgatónő felajánlotta, hogy meghosszabbítja az alkalmazásomat a következő évre is, de mondtam, hogy köszönöm szépen, ezt még meggondolom. És akkor „átmenekültem” a hármas számú iskolába, amelyről én azt hittem, hogy az egy beszámítható iskola.

Menekülés csöbörből vödörbe

Erről az iskoláról utólag tudtam meg, hogy egy borzasztó problémás negyedben van, ahol a szülők nagy része valamilyen szenvedélybeteg. Köztük bevándorlók is voltak szép számmal. Nagy volt a fluktuáció, a tanári kar tagjai sűrűn cserélődtek. Az igazgató is új volt, pár hete vezette az iskolát, amikor én odakerültem. Ott is csak helyettesítettem, nem vettek fel állandó alkalmazottként. A hatodik, hetedik, nyolcadik és kilencedik osztályban kellett francia- és angolórát tartanom. Csak hogy lásd, mennyire elkeseredett voltam, s mennyire szerettem volna végre bekerülni egy normális iskolába tanárként, még ezt is vállaltam, hogy majd én menet közben pontra teszem annyira az angoltudásomat, hogy egy kilencedik osztályban is elboldoguljak. Mint utólag kiderült, nem kellett nekem olyan nagyon félnem attól, hogy nem tudok megbirkózni velük, mert nem tudtak olyan jól angolul sem. Franciául egyáltalán.

Ebben a hármas számú iskolában már nem a fizikai erőszak volt a vezérmotívum, hanem egyéb meglepetések értek. Egy példa. Három hatodikos kisfiú ellógott egy tornaóráról. Az osztályfőnökük úgy „büntette” meg őket, hogy iskola után nem mehettek haza, ott kellett ülniük, és egy félórát angolozniuk az osztályfőnökkel.

Gondold el, egy órát lógnak, és büntetésből egy félórát kell csak ottmaradjanak. Ez már eleve egy félóra nyereség. Viszont mindennek a teteje az volt, hogy mielőtt hazaengedte őket, a tanárnő lefutott az iskolai büfébe, és vásárolt nekik egy-egy csokoládét. Tudniillik – mint mondta – úgy látta, hogy egy kicsit szomorúak. És hogy ne menjenek szomorúan haza a gyerekek. Vagyis nem elég, hogy a gyerek nyer a lógáson egy félórát, még csokoládét is vásárolnak neki. Mi tehát a pedagógus üzenete?

- Az, hogy érdemes lógni.

Pontosan. Lám, még jutalmat is kapsz érte.

Én akkor azt hittem, hogy borzasztó rossz pedagógusok közé kerültem. Ha itt így járnak el ezek az emberek, akkor mit érnek ők szakmailag? Később rájöttem, hogy az osztályfőnöknő nagyon jól tudta, mit csinál. Csak mentette a bőrét. Tudniillik ebben az iskolában az volt a szokás, hogy ha a gyerekeknek valami nem tetszett, akkor szaladt az igazgatóhoz, valamilyen hazugsággal bemártotta a tanárt, akit utána egész egyszerűen kérdőre vontak, és lehet – mint a tornatanár az első iskolában –, hogy a végén maga sem tudta, miért menesztik.

A tanárnő a gyerekeknek azért vásárolt édességet, hogy lekenyerezze őket, nehogy azok a megérdemelt büntetés miatti mérgükben az igazgató előtt befeketítsék őt, és így oktalan magyarázkodásra kényszerüljön.

Jogtalan tanári megjegyzés

Később aztán sokkal cifrább dolgok is történtek. Például hatodik osztályban a gyerekeknek hetente háromszor szabadfoglalkozásuk volt, amely valójában házi feladat-megoldó óra volt, ilyenkor csak felvigyázóként voltam bent az osztályban. Egy alkalommal látom, hogy az egyik gyerek a szó szoros értelmében firkál, maszatol a füzetébe. Odaszólok neki, hogy: „Jaj, de csúnyán írsz!” Később egy másik gyereket megdicsértem, mondván, hogy milyen szépen ír. Ebben a pillanatban felpattant az első gyerek, és azt mondja: „Emlékszel, hogy nekem az előbb azt mondtad, hogy csúnyán írok?”⁶ Mondom, igen, mert te csúnyán írsz. - „És tudod-e, hogy neked nem szabad ezt mondanod nekem?”

Akkor én azt hittem, hogy a gyerek hülyéskedik velem. Viccre vettem, és kérdeztem, hogy ugyan miért ne lenne szabad nekem ezt mondani? A gyerek válasza: „Te azért nem szabad nekem ilyet mondjál, mert akkor én attól szomorú leszek, és te nem szomoríthatsz meg engem.”

Még mindig azt hittem, hogy tréfálgat a gyerek. Megkérdeztem: akkor neked mit szoktak mondani a tanáraid, ha nem mondhatják, hogy csúnyán írsz?

- „Azt mondhatják csak a tanárim, hogy próbáld meg szépen írni.”

És kérdeztem: neked eddig minden tanár ezt mondta, hogy próbáld meg szépen írni? Azt mondta, hogy „igen”.

Na, mondom, látod! És megpróbáltál? - „Nem.”

- Nézd meg a füzetedet. Amiatt hogy én azt mondtam, csúnyán írsz, hátha most végre megpróbálsz tényleg szépen írni.

De még mindig nem hittem el, hogy a gyerek komolyan beszél velem. Mikor bementem a tanáriba, elmeséltem a kollegáimnak, hogy mi történt az órán. És akkor kiderült, hogy a gyerekek tökéletesen igaza van, nekem valóban nem szabad ilyet mondani, mert azzal megsértem a gyerek érzékenységét.

- *Ez törvényben van, vagy csak egy szabály?*

Ezt én a mai napig nem tudom, mert én nem tanultam itt pedagógiát. Az az érzésem, hogy ez egy íratlan szabály. Nem hiszem, hogy volna ember, aki ezt le merje írni, és merje vállalni a felelősséget érte.

- *Valahol, legalább neveléstudományi szövegekben, csak le kell legyen írva.*

Nem tudom. Lehet, hogy tanítják az egyetemen. De nem is ez a gond, Karcsi. Az rendben van, hogy a tanárok ezt egymás közt tudják esetleg. De miért tudja ezt egy hatodikos gyerek, hogy nekem nem szabad ilyet mondani neki, még ha így van is? Honnan tudja, kitől tudja, és miért mondta el neki az, aki elmondta? Tegyük fel, hogy valóban jó szándék vezette azt, aki ezt kitalálta. Ne mondjuk a gyerekeknek, hogy csúnyán ír, mert lehet, ő megpróbálna szépen írni, de nem tud. Hát akkor mondjuk valahogy másképp. De ez a gyerek, akinek én mondtam, nem is próbálkozott, ez szándékosan maszatolt a füzetébe. Firkált.

Nem tartom ugyan helyesnek, hogy a diákot bírálni nem szabad, de igyekszem a jó szándékot látni mögötte, és elfogadom. De akkor sem értem, hogy ezt egy hatodikos gyerek honnan tudja? Talán már a tanítónők mondhattak neki ilyet.

- *Emberi méltóságtudatra nevelés helyett megtanítják őket az emberi jogaikra!*

Igen, megtanítják nekik azt, hogy mit szabad anyának csinálni, apának csinálni, és aztán a tanárnak csinálni velük. Ezek minden bizonnyal összefüggenek.

⁶ A hatvanas évek óta Svédországban kortól, nemtől és társadalmi pozíciótól függetlenül általános a tegeződés. Ennek a bevezetését az „általános egyenlőség” nevében az országot sok évtizede szinte megszakítás nélkül kormányzó szociáldemokrata párt szorgalmazta.

Többszörös megalázás kollégai segédlettel

Ugyanennek az iskolának volt – vagy van még mindig, mert még mindig nem végezte el – egy rettegett tanulóánya. Hetedikes volt akkor, és arról volt hírhedt, hogy mindenkibe belekötött. Ahogy mondják, az élő fába is. Ez volt az a tipikus gyermek, akire svédül azt mondjuk, hogy „mobbare” (magyarul: durván zaklatva kötözködő).

Odáig fajult ezzel az Emily nevű kislánnyal a dolog, hogy maga az iskola szociális gondozója (svédül *kurator*), nem mert kijönni a szobájából, mert pont arra a folyosóra kellett volna kilépjen, ahol ez a kislány többnyire lebzelt. Nagyon nem akart már vele találkozni, mert állandóan nevezgette őt is.

- *Minek nevezte?*

Mit tudom én? Ez a nő csak annyit mondott nekünk egy gyűlésen, hogy Emilyre nagyon oda kell figyelni, mert ő ezt már nem bírja, hogy bele is állandóan beleköt. Nem részletezte, hogyan.

Ez a hírhedt gyermek egyszer egy folyosószolgálatom alatt utánam szólt, hogy „szervusz kurva”.

Hát azért most már ez nekem is sok volt. Addig „mindössze” nevetlenül beszélt, de azért még nem nevezgetett. Ez az utolsó csepp volt a pohárban. Mondtam neki, hogy Emily most már nagyon kihúztad a fércet. Elmegyek az osztályfőnökhöz, és ezt komolyan meg kell beszéljük, mert immár nagyon túllőttél a célon.

Mentem az osztályfőnökhöz, az osztályfőnök szaladt, hozta a leánykát, és ha hiszed, ha nem, *hozott a leányka mellé még egy tanút!* Tudniillik amikor a leányka nekem úgy „odaköszönt”, négyen voltak, négy leány ült egy csoportban, és én voltam még csak azon a folyosón. A lányok kapásból letagadták az egészét. Azt mondták, hogy „jaj, hát ilyet Emily nem mondott!” És ha hiszed, ha nem, az osztályfőnök kérdően nézett rám, hogy: na, Enikő, itt állsz te, egyedül, szemben a kettővel, akik tagadnak. Mit tudsz erre lépni? És amikor tudatosult bennem, hogy az osztályfőnök lényegében engem kezd lassan felelősségre vonni, akkor egész egyszerűen bocsánatot kellett kérnem a gyermektől azért, hogy magától a helyzettől szabaduljak. S hogy minél-minél hamarabb menekülni tudjak abból a teremből, ahol leültünk. Azt mondtam a gyerekeknek, hogy bocsánat, nem hallottam jól ezek szerint. Valószínűleg én tévedtem.

Még ez sem volt elég. Az osztályfőnök utána odafordult a leányhoz, és megkérdezte, hogy: elfogadod Enikő bocsánatkérését? Mire az természetesen azt mondta, hogy nem! Éppen csak azt nem mondta, hogy bűdös kurva. Ekkor én otthagytam őket, én tovább már nem akartam ennek a színjátéknak a résztvevője lenni. Viszont az iskola 2-ből már megtanultam, hogy ne próbáljak én erős lelkű hősként kikerülni egy ilyen csatából, mert azt senki nem díjazza. Én attól nem leszek egy jó pedagógus. Nyugodtan sírjam csak el magam, úgy ahogy a többi kollégámtól láttam iskola 2-ben, és akkor engem is komolyan fognak venni. És ezt produkáltam iskola 3-ban ez után az eset után. Mondjuk nem is kellett nagyon produkálni, mert valóban a hányinger annyira elkapott, hogy utána már patakzottak a könnyeim, és aznap nem tudtam órát tartani, természetesen. Szaladtak a kollégák, és megtartották helyettem az órát. És akkor, amikor elkezdtem sírni, akkor végre komolyan vett engem az osztályfőnök is. Akkor látszott, hogy megtorpant, hogy akkor most itt mi legyen?

Megkérdezték a kollégák, hogy tovább akarom-e vinni az ügyet az igazgatóhoz? Akarom-e, szeretném-e, hogy tisztázzák magasabb fórumon is? De hát akkor nekem már nagyon kiállt a szekerem rúdja, tudtam, hogy még két hetet kell kibírnom abban az iskolában, és akkor azt mondtam: nem, ezt csak elfelejteni szeretném, de minél hamarabb.

Nem mondom azt, hogy a kollégáim zöme helyeselte, ami történt velem. Viszont ami történt, az kimondottan az egyik kollégám miatt történt, nem a leányok miatt. A többiek ténylegesen semmit nem csináltak azért, hogy valami változzon, maga a szociális gondozó

sem, pedig ő nagyon jól tudta, hogy kivel állunk szemben. Igaz, az igazgatónő, amikor a történekről hallott, odajött hozzám, és megkérdezte, tehet-e valamit az érdekemben? De már nem kértem a segítségét, mert akkor már csak egyet láttam magam előtt, a menekülést, hogy innen minél gyorsabban el.

Utólag jobban tudom, hogy mit kellett volna tennem. Amint bejöttek a gyermekek, és láttam, hogy tanút hoz magával a leányzó, azt azonnal ki kellett volna parancsoljam. Egyből ki kellett volna küldjem a tanút a megbeszélésről, és azt kellett volna mondjam, elég, ha mi ketten ott vagyunk. Utólag gondolkoztam el azon, hogy miért nem cselekedtem így? Azért, mert otthonról nem hoztam magammal ilyen védekező mechanizmusokat, mert otthon nem voltunk erre rákényszerítve, és a tanári pályafutásom alatt arra sem voltam rákényszerítve, hogy én egy kollegámmal szemben kelljen védjem magam ilyen esetben. Tehát én abból indultam ki, hogy a tanár az tanár, az egy felnőtt, annak nincs miért, egyszerűen nincs érdekében, eláztatni egy gyereket, rosszat tenni neki. A gyerek pedig az természetesen hazudik, ha az érdeke úgy kívánja, márpedig az ő érdeke nagyon is úgy kívánta, mert hiszen ez már az utolsó csepp lett volna a pohárban. Hogyha ez igaznak bizonyul.

- *Mi lett volna a következménye számára? Már hogyha ott lelepleződik.*

Semmi. Igazából semmi komoly. Az, hogy behívták volna a szülőket.

- *És végül még ennyi sem történt.*

Értsd meg, a tanárok annyira túlterheltnek érzik magukat, annyira utálják a konfliktushelyzeteket, és annyira próbálnak minden pluszmunkától szabadulni, hogy a kollega magatartását ez is magyarázhatja. De az is lehet, hogy valami nagyon-nagyon hamisan értelmezett humanizmus jegyében cselekedett, nem tudom. Egy biztos, hogy a tanárnak nincs felnőtt státusa a svéd iskolában. Legalábbis azokban nincs, amelyeket én megismertem.

A tanár pozíciója és lehetőségei

- *Milyen státusa van a tanárnak?*

Egyenjogú a gyerekekkel és haver velük. De mert haver és egyenjogú, azért még kötelességei is vannak. Például minden gyereket védenie kell a többi agresszivitása ellen, illetve le kell szerelnie azt, aki agresszív. Miközben a tanár szava ugyanannyit ér, mint a diáké. Szóval ez egy nonszensz.

- *És akkor miben áll a nevelés?*

Ilyen nincs. Ezekben az iskolákban, ahol én megfordultam, ott olyan nincs, hogy nevelünk.

Egy másik történet. Ugyanebben a hármasszámú iskolában az iskolai szabályzat értelmében a gyerekek nem szabad elhagyják az iskolaudvart szünetben, csak tanítás után. Azért, mert közel van a forgalmas nagy út, hogyha kiszaladnak, és véletlenül valami elüti őket, akkor nyilván az értük felelő pedagógus a hibás. Mert miért engedte ki.

Az iskolaudvar elhagyásának a tilalma tehát benne van az iskolai szabályzatban. Erre fel az iskola minden diákja szanaszét szaladgált az iskola körül a környező utcákban és a környező boltokban. Amikor én ezt láttam, szóltam a hatodikos diákjaimnak, akiknek osztályfőnöke voltam, hogy nagyon szeretném, ha ezentúl az iskola területén belül maradnának, és ne menjenek ki az arabhoz vásárolni, mert az iskolának van saját boltja. Amit meg kell venni, ott is megkaphatják, ne menjenek ki, ne menjenek át az úttesten.

Az én régmódi logikám szerint egy gyerek többféleképpen is reagálhatott volna erre. Például úgy, hogy azt mondja, igen Enikő, de az arabnál lehet olyasmit kapni, amit ebben a kis boltban nem. Ez egy némileg elfogadható érvként hangzik. Azt is tehetné volna az a gyerek, hogy bólogat, és következő alkalommal így is, úgy is elmegy, mert mit tudok csinálni.

Na, nem. A svéd gyerek, a svéd iskolarendszerben felnövekvő gyerek egyiket sem csinálja a kettő közül. Hanem azt mondja: „Hogy mersz te tőlünk ilyet követelni, mikor minden tanár oda jár vásárolni Simohoz. A múlt szünetben is láttuk az angol tanárnőt, ő is ott volt.”

Érted? Abszolút nincs semmiféle határ a felnőtt és a gyermek, a felnőtt joga és a gyermek joga között. Az teljesen kitörlődött. A nagy egyenjogúságra nevelésben senki nem tanította meg nekik, hogy a felnőttnek vannak bizonyos kötelességei is, például felel a diákjai épségéért. A felnőtt az átmehet, mert ha őt elüti egy autó, az a saját felelőssége. De ha egy gyerekkel történik ez, míg az iskolában van, akkor a tanár felel érte.

Én teljesen védtelen vagyok egy ilyen helyzetben, mert én ezekre a reagálásokra annyira nem vagyok felkészülve még most sem, hogy olyan leszek, mint a partra vetett hal. Csak tátogok. Egyszerűen nem tudok a gyermekeknek válaszolni.

Egyébként ebben a hármas számú iskolában még a szülőkkel is meggyűlt a bajom. Kiderült, hogy itt még a szülőkkel is keményebb problémák vannak. Az első két iskolában legalább nem volt ennyi elvált szülő, mint itt. Képzeld el, hogy a huszonnégy hatodikos diákom közül húsz elvált szülők gyermeke volt.

- Ezek svédek?

Eléggé vegyesek. Azt mondhatnám, hogy kétharmaduk svéd és egyharmaduk bevándorló.

A huszonnégy gyermekből minimum húsz elvált körülmények közt él tehát. A legtöbbször úgy, hogy az egyik héten apánál, a másik héten anyánál vannak, akik nyilván tudják magukról, szülőként nem tudják azt adni a gyermekeknek, amit kellene. Ezért megpróbálnak mindent a tanárra hárítani, rákenni, mindent a tanár felelősségének nyilvánítani.

Volt például, hogy előadói órát tartottam, és óra közben háromszor csöngetett az egyik gyerek maroktelefonja. Kétszer szóltam, hogy zárja le, de harmadikszor elvettem a készüléket. És ekkor ez a gyerek – libanoni volt egyébként, nem svéd – nekem ugrott, hogy hogy merem a kezemet rátenni az ő telefonjára? Mondtam neki, hogyha nem csendesedik le hamarosan, nemhogy elveszem a telefont, de még az ablakon is kidobom. Hiszen legalább tizenöt percet tönkretett az órából, mert egyszerűen nem tudtam mással foglalkozni csak az ő mobiltelefonjával. De végül is a fenyegetésemet nem váltottam be, nem dobtam ki a telefonját.

Talán három nap telt el, amikor hívott az igazgató. Kapott egy levelet, amelyben az állt, hogy a szülő arról értesült, hogy van egy Enikő nevű tanárnő ebben az iskolában, akitől az ember libabőrös lesz, amikor hallja, miket csinál abban az iskolában. S akkor leírta a telefonos esetet, mondván: nem elég, hogy elveszem a gyerektől a mobiltelefonját, még az ablakon is ki akarom dobni. És milyen dolog az, hogy én fenyegetem a gyerekeket, mondván: úgy megcsapok valakit, hogy nem köszöni meg.

Mind gondolkoztam, vajon honnan szedi ezt a megcsapással való fenyegetést? Aztán rájöttem, hogy ennek a telefonos ügynek a végén, miután a gyerek még mindig nem akarta abbahagyni a cirkuszolást, azt mondtam neki: ha nem fejezi be, mindjárt akkorát szól valami! És odacsaptam a kezemben levő két könyvet a katedrához. Tehát szó sem volt a senkinek a megcsapásáról. És ezt a szülő úgy írja le, mintha veréssel fenyegetőztem volna.

- És ezért hívtak az igazgatóhoz. Mi lett azután?

Elmondtam az igazgatónak a „saját változatomat”, és megjegyeztem, hogy az ilyen állításokkal szemben nem tudok másként védekezni, mint elmondani azt, ami valóban történt. És akkor értettem meg szívből, mélységesen, igazán a kolleganőt, aki csokoládét vett a gyerekeknek, miután ott tartotta őket órák után. Tudniillik megúszott egy ilyen igazgatói beszélgetést.

A tanár és a „fajgyűlölet”

Más. Franciaórát tartottam hetedikes gyerekeknek. Kevesen voltak az osztályban, legtöbb heten-nyolcan, mégis egyszerűen lehetetlenné tették a helyzetemet. A négy leányka figyelt volna, de a három fiú bohócot csinált magából. És így ment három-négy órán is, próbálgatták a türelmemet, ott az évharmad elején. Épp hogy elkezdük a tanítást. Próbálgatták, hogy meddig mehetnek el, de én minden próbálkozásukat leszereltem valahogy. Egyikük azt találta ki aztán a negyedik órán, hogy elkezdi bután beszélni franciául. Vagyis helytelenül, rossz kiejtéssel olvas, és ha kérdezek valamit, akkor lehetőleg az igeidők, valamint a főnevek és melléknevek nemének egyeztetése nélkül válaszol.

Ő azért tehetette meg, hogy válaszoljon az én kérdéseimre, mert a többivel ellentétben tudott egy kicsit franciául, ugyanis az unokatestvére Párizsban élt, és ott töltötte náluk a vakációit.

Miután egy egész órán keresztül eljátszotta velem ezt a helytelenül ejtem - helytelenül mondom mókát, azt találtam neki mondani, hogy nézd, arra, ahogy te most beszélsz, a franciában van egy kifejezés; ezt úgy hívják, hogy „parler petit nègre”⁷.

Meg sem tudtam magyarázni, hogy a kifejezés mit jelent, mert ahogy meghallotta, hogy „nègre”, tehát a néger szót, visított, mint a malac. De nemcsak ő, hanem az egész osztály. Mert hogy mertem én kiejteni a számon azt a szót, hogy néger?!

Két-három próbálkozás után rájöttem, hogy itt ezekkel nem lehet szóba állni, mert egyszerűen nem kíváncsiak a magyarázatomra, és kiengedtem őket szünetre. Eltelt egy pár nap. Egyszer jön a fiú – aki egyébként arab volt –, és közli velem: ő megmondta az apjának, hogy én őt lenégereztem. És még egyszer nehogy ilyet csináljak, mert az apja majd meglátogat engem. Tehát először is ez a gyerek megfenyegetett. Utána pedig jöttek a hatodikosaim, a saját osztályom, és számon kérték tőlem, hogy hogy merek én embereket lenégerezni. Kiderült, hogy az illető diák nemcsak a szülők között keverte meg az ügyet, hanem az iskolában is elterjesztette, hogy én őt négernek neveztem.

Az eddigi tapasztalataim alapján tudtam, hogy nem szabad megvárni, amíg ők kezdeményeznek, és elmennek az igazgatóhoz, hanem itt most én mentem el hozzá. Azt kértem az igazgatótól, hogy üljünk le együtt a gyerekekkel, hadd mondjam el neki, mi ez a „parler petit nègre”. Összegyűjtöttem még két-három francia szólásmondást, amelyekben a néger szó benne van, anélkül, hogy valóban négert jelentene. Az összejövétel a gyerekekkel meg is történt, és megbeszéltük, hogy a „parler petit nègre” mit jelent, tehát nem kell ő úgy vegye, mintha én őt lenégereztem volna, és kár volt az iskolát megtölteni ezzel a híreszteléssel, miközben azt sem tudja, hogy miről beszél.

Az igazgatóné szerencsére megértette a problémámat. Elbeszélgettünk a gyerekekkel, de akkor sem úgy, hogy ejnye-bejnye fiam, hát hogy lehetett ilyen bután viselkedni, és mit csináltál, hanem körülbelül úgy, hogy: na, kisfiam most már megérted? Na, most már ugye megbocsátod Enikőnek, amit mondott?

- Ez kinek a magatartása volt?

Ez az igazgatóné magatartása volt, de nagyon örvendtem, hogy ennyivel megúsztam, és nem lett számonkérés belőle.

Később elmeséltem ezt az esetet egy zenetanár ismerősömnek. Mosolyogva reagált rá, és a következő történetet mondta el. Debussynek van egy nagyon kedves kis zongoradarabja, az a címe, hogy *Le petit nègre*⁸. Ő ezt a számot megtanította a diákjainak. A gyerekeknek nemsokára koncertjük volt, és a zongoratanárnő szerette volna, ha ezt a darabot is játsszák. Akkor most írjuk ki a plakátra – mondta a tanárnő –, hogy Claude Debussy: *Le petit nègre*, és hagyjuk franciául, mert ez egy francia cím, ezt nem szokás lefordítani. Erre az ötödikes-hatodikos tanítvány felkapta a fejét, hogy ilyet márpedig mi nem írunk ki. És ha hiszed, ha

⁷ Jelentése: „töri a francia nyelvet” – lásd Eckhardt Sándor: Francia-magyar szótár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 1283. oldal

⁸ Magyarul: A kis néger

nem, a Debussy-darab címét át kellett fordítani. Néhány diák összeült, és svéd címet adott neki, mert a gyermek nem volt hajlandó eljátszani a zongoradarabot az eredeti a címmel. Úgy hogy a Debussy zongoradarabja, a *Le petit nègre*, végül is *Lilla pajasen*⁹ címen futott az iskolai koncerten.

Egyszer csak elég lesz

- *Volt-e még olyan eset, amely ebben a kategóriában még említésre érdemes?*

Igen, volt még egy dolog. Én nagyon szeretek deduktív módszerrel tanítani. Vagyis úgy, hogy példák alapján maguk a gyerekek következtessenek, ők jöjjenek rá a szabályra. Amikor angolt tanítottam, ezt a módszert próbáltam alkalmazni a hatodikosaimnál. Megadtam, hogy ebben az esetben így mondjuk, a másokban úgy, és ebből próbálják meg a szabályt megfogalmazni. Ha hiszed, ha nem, dühbe gurultak, főleg az egyik kislány, az osztálynak a szónoka, hogy mégiscsak hogyan képzelem én, hogy ők elvégzik az én munkámat? Én azért vagyok ott, én azért vagyok tanár, hogy nekik elmondjam, mi a szabály! Ez nem az ő dolguk. Ez az én dolgom (*kesernyésen nevet*).

- *Az ember nem tudja, hogy sírjon vagy nevensen.*

Sok mindenenem nem tudja az ember, hogy sírjon vagy nevensen. A lényeg az, Karcsi, hogy miközben készültem erre a beszélgetésre, akkor tudatosult bennem, hogy én itt veled leülve nem tudok tanárként, szakemberként beszélni.

- *Hogy érted ezt? Hogyan kellene beszélned?*

Én nem tudom, hogyan kellene. Nyilván összefüggőbben, meggondoltabban, logikusabban, és nyilván jobban megszerkesztett formában. Én veled csak úgy tudok beszélni, mint egy lelkileg borzasztóan elgyötört ember, aki megpróbálja a bajait megosztani valakivel. Én a tanári karrieremről már csak így tudok beszélni.

- *És mikor vontad le a következtetést a tanári karrieredről?*

Én most, a télen¹⁰. Akkor el is döntöttem, hogy ezentúl már csak gimnáziumban keresek munkát. Nekem gimnáziumi tanári képesítésem van, amit eddig csináltam, azt többnyire csak azért tettem, hogy dolgozhassak. És most jutottam el odáig, hogy nyilván keresek munkát, de nem akárhol, és ha gimnáziumi tanárként nem dolgozhatom, akkor megpróbálok valami más után nézni, mert én ennek, amit átéltem, többet nem teszem ki magam.

Hogy jutottunk ide?

- *Szerinted ebben az egész rendszerben hol van a probléma?*

Hát nagyon sok kiindulópontja lehet ennek a szerencsétlen eredménynek.

Az alapvető nagy gond az, hogy a tanárnak semmiféle fegyelmezési eszköze nincs. Itt mi képtelenek vagyunk fegyelmet tartani. A svéd iskolából maga a szó is száműzött. Egyszerűen tabu erről beszélni. A fogalom tartalmát sem alkalmazzuk, pedig szükségét éreznénk annak, hogy valamilyen módon megfogjuk a gyermekeket, és egy kicsit... hát fegyelmezni tudjuk, mert nincsen erre jobb szó. Életidegen elvont elvek nevében itt a tanár arra kényszerül, hogy a diák személyének és „jogainak” képtelen helyzetekben is kötelező „tiszteletben tartására” törekedve lemondjon a természetes és normális reakcióiról, és velük együtt gyakran saját emberi méltóságáról is. Az oktatási rendszer szellemében ismételt megalázott tanár – ha

⁹ Magyarul: A kis bohóc.

¹⁰ Azaz 2005 elején.

eredetileg volt is neki – könnyen elveszti hivatástudatát, és a kollégáival szembeni szolidaritását is, hiszen a túlélésre rendezkedik be.

Ha a svéd oktatás helyzetére kíváncsi vagy, kérdezz meg még más itt oktató bevándorlót is. Vannak elég sokan. És megdöbbentő történeteket fogsz hallani tőlük is.

- *A svéd nem mondja el?*

Szerintem nem.

- *Miért nem?*

Mert ő úgy érezné, hogy megszegi a szakmai titoktartás kötelezettségét. Ő úgy gondolja, hogy ha ezeket elmondja, az iskola „belső titkait” árulta el. Pedig nem tudom, miért gondolná ezt, hiszen ez nem titok. Ez tartozik a gyerekre is, a családjára is... mindenkire, az egész svéd társadalomra tartozik. A titoktartási kötelezettség megszegése és az ebből eredhető konfliktusok visszariasztják őt. Ez a félelem az alapja, fenntartója ennek az egész szörnyű helyzetnek, amelyről beszéltem. Az itteni tanár igyekszik lehetőleg úgy elevickélni, hogy kapja meg a maga 22.000 koronás fizetését, és a napi nyolc órája úgy teljen el, hogy közben ne üssék agyon.

Ezt a szerencsétlen konstellációt megterheli az is, hogy a bevándorlók gyermekei többnyire nem kiegyensúlyozott családi háttérrel rendelkeznek. Nagyon sok olyan gyermek van a svéd iskolákban, akik háborús környezetből származnak, és akik azóta sem tudták feldolgozni a traumáikat. Aztán Göteborg nagyváros, ahol rengeteg a társadalom perifériájára szorult család. Hát én olyan iskolákban tanítottam, ahol többnyire ilyen gyermekek jártak.

Károsnak tartom, hogy az alsóbb tagozatokon eltörölték a jegyadást. A gyerekek csak nyolcadik osztálytól kapnak jegyet pedig a tanulás folyamatában ennek fegyelmezési jelentősége is lenne. Az itteni felfogás szerint viszont ez kárt okoz a diákok lelkében. Volt bizony nekem olyan fiatal férfikollegám, harminc éves sem lehetett, aki sajnálta a nyolcadikosokat, mert azt mondta, még túl fiatalok ahhoz, hogy kitegyük őket annak, hogy jegyet adunk nekik.

- *Szerinte minek tesszük ki ezáltal őket?*

Az igazság az, hogy én ezt nem kérdeztem meg tőle, mert nekem ilyenkor elborul az agyam, és csak annyit tudok mondani, hogy ne haragudj, én első osztálytól jegyet kaptam, és nem rokkantam bele.

- *Nem kaptál tőle lelki sérüléseket.*

(*Nevet.*) Ehhez a véleményhez, mely szerint a jegyekkel történő osztályozás traumát okozhat, zárójelben hozzáfűzném, hogy amikor a tavaly¹¹ nyáron kiderült, hogy Magyar Bálint oktatásügyi miniszter a svéd modellt szeretné követni Magyarországon, és eltörölné a jegyadást legalább negyedik osztályig, akkor az én második osztályos kis unokaöcsém sírva fakadt. Tudniillik ő nem kínként, hanem élményként éli meg azt, hogy jegyet kap. Neki kimondottan élvezet, ha ötösöket kaphat. És zokogva vette tudomásul, hogy ez ezentúl talán nem úgy lesz.

Az volt tehát a kérdésed, hogy mi vezetett el idáig?

A jelenlegi helyzet egy másik oka az, hogy a tanárok borzasztóan felkészületlenek. Szakmailag nagyon gyengék. A tanárképzés nagyon alacsony szintű. Ezt főleg azokon a kollegákon tudtam lemérni, akikkel közös a szakmám, vagyis az irodalmárokon. Találkoztam olyannal, aki például nem tudta, mi az a hexaméter, vagy aki az antológia szót nem is hallotta soha. Amikor szóba került, hogy egy antológiakönyvet kellene rendelni, akkor ötször egymás után következetesen megkérdezte: mi az, hogy antológia? És ez egy irodalomtanár. Vagy

¹¹ 2004-ben

például az angol szakos kolleganő megkérdezte tőlem, hogy mi az a Jane Eyre? Hallotta, hogy van egy ilyen regény¹²; érdemes azt elolvasni, esetleg a gyermekekkel is elolvastatni?

Már a tanárok szakmai felkészületlenségéből is következik, hogy az iskolában a tudásnak mint olyannak nincs tekintélye. Nem tisztelik a tudást. S ha ez így van, akkor mit kellene tiszteljenek az iskolában? A felnőttet a tanárban nem tisztelik, ugye, mert annak felnőtt öntudata nincsen, szeretet mint olyan nincsen, hát akkor mi legyen az az irányelv, amit követni tud a gyermek?

A tudással kapcsolatban – nem sokkal Svédországba kerülésem után – szóváltásom volt egy svédrel, mivel én mind arra hivatkoztam, hogy a tudásnak nagy jelentősége van. De hát miért van szükség a tudásra? Hiszen minden benne van a könyvekben. És közben furcsállva nézett rám. Amikor itt egyetemre jártam, a társaim olyan kérdéseket tettek fel nyíltan száz hallgatótársuk előtt a tanárnak, mint például: Hogy is hívták Mózes testvérét? Vagyis a svéd diáknak eszébe nem jutott, hogy ő ezzel magát cikis helyzetbe hozza. Mert ha nem tudja, hát vegye elő és nyissa ki a Bibliát, nézze meg benne, ki volt Mózes testvére. Miért kellett annyi ember előtt az egyetemi tanártól megkérdezni ezt? Az én logikám szerint nem az a feladata egy egyetemi tanárnak, hogy ilyen hülye kérdésekre válaszoljon. Nekik más volt a logikájuk. Lehet, hogy ez sem teljesen rossz, mert nem annyira feszültek, nem annyira stresszeltek az emberek, sokkal lazábbak, mint nálunk, de hát a pokolhoz vezető út is a legjobb szándékkal van kikövezve, mint tudjuk.

Baj az is, hogy az iskolák működését a pénz szabályozza; anyagilag nagyon függenek az önkormányzattól, és ez nagyon megköti őket. Az önkormányzat bizonyos dolgokra ad pénzt, másokra nem. A gyermekanyagra ad, a tudásra viszont nem. Minél több a gyermek és minél kevesebb a tanár, annál több a pénz az iskolánál. És egy idő után ez tarthatatlan helyzetet hoz létre.

Ez alatt az öt-hat év alatt, amíg tanárként dolgoztam, azt figyeltem meg, hogy vannak divatos oktatási áramlatok, amelyeket felkapnak. Nem csak egy-egy iskolában, hanem az egész tanügyben. Amikor Svédországba kerültem, akkor borzasztó divatos volt például a csoportmunka. S akkor mindenkit csoportmunkára kényszerítettek

Ezt ma már nem szorgalmazzák annyira, sőt, a felnőttoktatásban kimondottan kiment a divatból. Ott egy pár éve bejött a „personligt anpassad undervisning”, tehát személyre szabott oktatás. Ez azt jelentette, hogy, minden egyes diáknak külön tantervet kellett írjunk. Nem az számított, hogy hány osztályban tanítottam, hanem a diákjaimnak a száma. Ha volt harminc diákom, akkor harminc tantervem kellett legyen. Ez valami elképesztő volt.

Jelenleg borzasztóan divatos a „problembaserad inlärning”, a feladatokra épített tanulás. Ez egy kicsit hasonlít a deduktív módszerhez, csak itt nem arról van szó, hogy a tanár elmond valamit, és abból kell a gyerekeknek következtetni, hanem kap a gyerek egy feladatot, és azt a könyvtár, a számítógép és egyéb hozzáférhetőségek segítségével meg kell oldja. Ez most nagyon divatos, és ebben az utolsó, a hármas számú iskolában ezt kellett csináljuk, állandóan ezt kérték számon.

- *És mi róla a véleményed?*

Szerintem ez egy nagyon jó dolog lenne, csak nem minden gyerek esetében lehet alkalmazni. Ehhez nagyon meg kellene szűrni a diákokat. Aki egy bizonyos szint fölött van, az meg tudja csinálni, egy bizonyos szint alatti gyermek viszont nem. De Svédországban az a baj ezzel is, mint mindennel. Itt nem integrálnak egy módszert, hanem kizárólagossá teszik. Nem úgy van, hogy a tanár tart egy előadói órát, utána pedig megpróbálnak ilyen feladatorát megvalósítani, hanem eltörlik az előadói órákat, és aztán csak a feladatok vannak. Itt minden vagy hopp, vagy kopp. Itt nincs olyan, hogy megpróbálunk különböző módszereket összehangoltan alkalmazni.

¹² Charlotte Bronte (1821-1855) angol író nő regénye.

Érdekes ez a svéd magatartás. Nem mondok én semmi rosszat róluk, mert nekem egyébként nagyon jó véleményem van a svéd népről és Svédországról. Nagyon is jól tudom, hogy mi az, ami itt van, és ami máshol nincs. És értékelem azt, ami itt nagyon jó. Tehát ez nem elfogult kritika. De az a helyzet, hogy amire nekik egy szinte lefordíthatatlan, sokat használt szavuk van, a *lagom*, a „megfelelő”, az „elegendő”, a „mérésékelt”, ők a legtöbbször pont azt nem tudják megvalósítani. Nem találják meg az arany középutat, hanem állandóan átesnek a lónak a túlsó oldalára mindenben, úgy látom.

- *Mit tudsz arról, hogy ők honnan szedik ezeket a mintákat, amelyeket így bedobnak és abszolútizálnak?*

Hát azt most már látom, hogy Amerikából. Mindig is hivatkoznak arra, hogy lám Amerikában már úgy van. Pedig én, aki magam is megfordultam Amerikában, ottani iskolában is, tudom, hogy Amerika úgy általában nem létezik. Ott is vannak roppant gyenge és vannak roppant jó iskolák. Abban az iskolában, ahol én voltam, ott igen nagy volt a fegyelem, igen gyakran elcsattant egy-egy igazgatói pofon, mert a gyermekek kiérdemelték. És nem dőlt össze tőle a világ,

- *Pofon?!*

Ajaj! Aztán az is igen gyakori volt, hogy egy-egy gyermeket kizártak az iskolából.

- *Ez magániskola volt?*

- Ez egy félmagániskola volt, ahová nagyon nehéz volt bekerülni. A szülőnek egy kis pénzt is le kellett pengetni, és emellett pedig sorba is kellett állni ahhoz, hogy a gyerek bejuthasson. Ez egy viszonylag színvonalas iskola volt. De vasfegyelem uralkodott benne.

- *Az állami iskolákba ott inkább csak a plebejusok járnak. Nem?*

Hát körülbelül így.

De térjünk vissza Svédországra. A tanügy szintje jelenlegi állapotának egy másik oka az, hogy a gyermekeknek olyan követendő úgymond értékeket igyekeznek adni, amely mögött nincs fedezet, és ugyanakkor az érték, amely mögött fedezet lenne, az kiesik a gyermek életéből. A „tiszteld a másikat” jelszó szeretet nélküli üres hangoztatása, a tudásnak és a tudás megbecsülésének a hiánya visszaüt. A nevelés hiányát bizonyítja például, hogy nem hívják fel a gyerekek figyelmét a tévé Nagy Testvér (Big Brother) című műsorának sötét értéktelenségeire, hanem egy Jönköpingben szervezett diákvetélkedőnek az egyik kérdése az volt, hogy ki a Big Brother színes bőrű főszereplője.

- *(csendesen) Értem.*

A irodalom szakos kollegák pedig nem színvonalas irodalmi műveket olvastatnak a gyermekekkel, hanem horrortörténeteket. Vagy detektívregényeket.

- *Mert azt talán elolvassák. És akkor hogyan tanítják a svéd irodalmat?*

Sehogy. Szerintem a diákok nincsenek tisztában a saját irodalmukkal. Ezekben az iskolában legalábbis ahol én jártam, ez biztos.

Illetve valamit mégiscsak megtanítanak. És ez érdekes módon az írók életrajza. Azt tudják. A születésüktől haláluk pillanatáig mindent el tudnak egy íróról mondani, de a műveiket nem ismerik, és fogalmuk nincs arról, hogy hogyan kell értelmezni egy irodalmi művet. Szóval az íróhoz tudnak közeledni, az irodalomhoz nem.

Amit mondtam, az az általános iskolára vonatkozik, mert itt gimnáziumban nem tanítottam.

És a jövő?

- Mit gondolsz, didaktikai szempontból, tehát a tanulás szempontjából hova fog vezetni ez a rendszer, ami most van?

A mai helyzet szerintem egy igen nagy káosz. Nyilván oda fog vezetni, hogy az a gyermek, aki szerencsés, mert vannak szülei, akik mellé tudnak állni, és be tudják juttatni egy jobb iskolába, vagy akinek egyébként is olyan értelmi képességei vannak, hogy meg tudja állni a helyét, az nyilván boldogul. Aki pedig nem, az segítséget nem kap egy átlagos svéd iskolától. Az ott *talán* megtanul írni-olvasni. De kérdem én, ezzel az írni-olvasni tudással mire fogja vinni a XXI. században? Mi lesz belőle? Hiszen úgy mondják, hogy ez a tudás évszázada lesz. Nem, fogalmam sincs, hogy mi lesz ezekkel a gyermekekkel. Ráadásul azt hallom, mert erről nincsenek közvetlen ismereteim, hogy mihelyt kikerülnek a felnőtt életbe, és munkába állnak, nagyon gyorsan összeomlanak. Nem bírják el a terhelést. Lelkileg nem bírják el. Stressz lesz számukra az élet, mert annyira nem állították őket soha követelmények elé, hogy egész egyszerűen nincsenek edzésben. Hát, ha én azt sem mondhatom neki, hogy gyermek, csúnyán írsz – noha nem őt minősítettem, hanem csak az írását –, ha ezt nem bírja elviselni, hogy fogja majd azt elviselni, amikor azt mondják a munkahelyén, hogy nem jól teljesítettél, mert legalább kétszer ennyit kell dolgozni, mint amennyit te ma itt megcsináltál.

Én most elmeséltem a tapasztalataimat, amelyekből az derül ki, hogy milyen kegyetlen egy tanár sorsa a svéd iskolában. Pedig én nagyon jól tudom, Karcsi, hogy bár a tanár is áldozat, de ennek e rendszernek – különösen hosszú távon – az igazi áldozata a gyermek.

- A tanulásra vonatkozó kérdés után arra is rákérdeznék, hogy a nevelés, a jellemalakítás szempontjából milyennek találod a svéd általános iskolát?

Borzasztóan álságosnak látom én, nemcsak az iskolát, hanem ezt az egész világot. Nyilvánvaló, hogy az iskola a szócsöve ennek a világnak. Azért mondom álságosnak, mert vannak benne bizonyos tabufogalmak. Ilyen például a rasszista kijelentéseknek számító néger szó, amelyet tilos kimondani, de ugyanakkor egy diák simán agyonverheti félig a társát, hogyha éppen úgy jön a kedve.

Vagy például ha sírni kezd valaki az iskolában, akkor érdekes módon egy kicsit megáll az élet. A sírástól mindenki elképed. Mintha valami szent dolog lenne, ha valaki elsírja magát. Mindenki elkezd futni körben-kereken, hogy: jajajaj! És összeszaladnak a tanárok, egymást biztatva: csinálj már valamit, mert sír! A sírást nem tudják kezelni. Mindent tudnak kezelni: a verekedést, a kiabálást, az ordítást, a nem tudást, mindent, de érdekes módon a sírást nem, attól megtorpannak. Pedig hát a sírás és a nevetés az emberi életnek a természetes tartozékai szerintem.

A tudásra nevelést állítólag átvette az érzelmi intelligenciára nevelés a svéd iskolában. Megpróbálnak arra tanítani, hogy beszélgetéssel oldd meg a konfliktusaidat, és lehetőleg figyelj oda a másokra. Arra, amit a másik mond. Ez egyébként minden általam ismert götebörgi iskolában irányelv. Ennek megvannak a maga elég pontosan megszabott rítusai. Hogyha például két gyerek összeszólalkozik, akkor először is elválasztod őket egymástól, külön-külön elvonulsz velük beszélgetni, majd beszélgetsz együtt is mindkettővel, de lehetőleg úgy, hogy még egy felnőtt ott legyen a közelben. Ha ezzel sem tudod megoldani a helyzetet, akkor behívod a szülőket, és úgy beszélgetek el. De nemcsak hogy ennek az egésznek van egy megkérdőjelezhetetlen menete, hanem magának a beszélgetés folyamának is van egy kultúrája. Amikor te elmondod a magadét, a másik lehetőleg ne szóljon abba bele. Utána a másik is elmondja a magáét, te azt megérted, és ez így rendben is van. Ezzel nincs semmi baj. A baj ott van, hogy ennek az egész szertartásnak nem látom az eredményét. Mert a gyermekek változatlanul verekednek és csúnyán nevezgetik egymást, sőt, sokkal inkább verekednek és nevezgetik egymást, mint tíz évvel ezelőtt. És hiába az egész jóra törekvés, ha nincs eredménye.

- *Mi a probléma akkor?*

Az igazi érték hiánya. Az eljárás értéktelensége, amit a gyermek megérez. Érti, hogy ezek frázisok, pufogtatások csupán. De ugyanakkor a gyermek nem lát semmit, ami megtöltene értelemmel az életét. A tudás nem szent, mert nem tartjuk semmire. A család nem szent, mert a szülők kilencven százaléka elválík. Előbb-utóbb. A vallás nem szent, mert itt az a divat, ugye, hogy lehetőleg ateista legyél, akkor mindenki elfogad. Ha véletlenül azt találod mondani, hogy keresztény vagy, akkor egy kicsit megnéznék. Ha muzulmán vagy, az rendben van. De ha keresztény vagy, az baj.

A szeretet helyett ott a tisztelet, ugye, amit senki sem ért igazán. Én se értem, de a gyerekek se értik! Ahogy én nem értem, hogy mit kellene egy rossz gyermekben tisztelni, úgy ők sem értik. Ha azt mondanám, hogy tiszteld apádat és anyádat, tiszteld az öregembert, annak lenne értelme, de így a tisztelet úgy általában értelmetlen, és ezt a gyerek is tudja. Nem ér semmit, ha leültetem, hogy gyere, beszéljünk meg, de közben nincs semmi fogódzó, amivel értelmet adhatnék a beszélgetésnek. Nagy „tisztelettel” meghallgatjuk egymást, és akkor mi van? Egyáltalán miért tesszük ezt?

- *Erkölcstelen szerinted hova megy akkor ez a társadalom?*

(*sóhajtva*) Hááát. Jó kérdés. (*Csend.*)

Nem tudom... Hogy erkölcstelen hová jutunk, nem tudom. Egy biztos, Karcsi: nagyon remélem, hogy azokkal a gyermekekkel, akiket én neveltem a kettes számú iskolában, soha nem fogok találkozni késő este valahol egy kivilágítatlan helyen. Nagyon remélem.

- *Már úgy, hogy fel is ismerjenek?*

Nem! Úgy egyáltalán nem óhajtok velük találkozni. Mert nem állnék jól (*nevetve*) a saját tanári munkám eredményéért.

Nem tudom, hogy hová jutunk. És éppen emiatt nem is akarok én ebben a játszmában részt venni. Pár hónapja fogalmaztam meg magamban, hogy ha ezzel jár a tanárkodás, akkor még akkor sem szeretnék benne lenni, hogyha tudom, hogy soha többet az életben munkát nem kapok, mert a halálom után egyszer el kell számolnom azzal, hogy mit csináltam. És hogyha csak így tudok egy társadalmat építeni, ahogy most a svéd iskola, akkor én ebből inkább kimaradok.

- (*csendesen*) *Meg gyermeklelkeket építeni.*

Így van. De ehhez szép szlogenek és értelmetlen tabuk helyett igazi tartalomra lenne szükség.

(Az interjú magnófelvétele 2005. április 4-én készült, Göteborgban.)

(A szöveget kissé megcsonkítva a Havi Magyar Fórum 2006/7. száma közölte.)